

**CONTRIBUȚIA ARMATEI ROMÂNE LA PRELUAREA PUTERII
POLITICO-ADMINISTRATIVE ÎN TRANSILVANIA.
PRIMELE MĂSURI (NOIEMBRIE 1918 – APRILIE 1919)**

**THE CONTRIBUTION OF THE ROMANIAN ARMY IN TAKING THE
CONTROL OF THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE POWER IN
TRANSYLVANIA. THE FIRST MEASURES (NOVEMBER 1918 –
APRIL 1919)**

Cornel GRAD

Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" din Arad

**Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative, Catedra de Științe Politice și
Administrative**

Tel: 0040-257-282324

E-mail: cornel_grad@yahoo.fr

ABSTRACT

The author of this study (that is a part of a larger work dedicated to the complex process of taking-over, provisory organizing/functioning and gradual unification of the Romanian administration in Transylvania, from November 1918 to June 1925, process that was finalized with the Law No. 95 of 13 June 1925 for Administrative Unification) aims to unravel a lesser known and researched aspect: the collaboration of The Great General Headquarters of the Romanian Army (Marele Cartier General - M.C.G., in Romanian) with the Dirigent Council in the process of taking control of the political and administrative (the „imperium”) power in Transylvania (November 1918-April 1919). This period was marked by the existence of a provisory borderline with Hungary (the so-called „Diaz Line”, which was established by the Military Convention signed in 13 November 1918 at Belgrade by General Franchet D'Esperey – the commander of The Entente troops in the Balkans and the representative of the new Hungarian government, the count Mihály Károlyi). In this general framework, the author particularly analyzes the activity and the role of some informative institutions that were created ad-hoc by the The Great General Headquarters of the Romanian Army in order to succesfully prepare the military campaign in Transylvania whose main purpose was to take the effective control not only of the Romanian councils and gurads, but also of the political and administrative power in this province: 1) the Transylvanian officers that had informative and propaganda missions and were sent in front of the Romanian troops in Transylvania and Hungary, 2) the liaison officer of The Great General Headquarters of the Romanian Army (M.C.G.) that was sent to the Dirigent Council in Sibiu, lieutenant-colonel Gheorghe Bereșteanu. In order to retrace as accurately as possible this period, this paper includes a case study: the military and political-administrative events that occured in the valley of Someșul

Mijlociu – that was the action zone The 1st Division Vânători (from the beginning of December 1918 to the middle of April 1919).

Key words: Transylvania, Diaz Line, Dirigent Council of Transylvania, Romanian councils and national guards, The Great General Headquarters of the Romanian Army (M.C.G.)

INTRODUCERE

După trecerea a mai bine de nouă decenii de la înfăptuirea Marii Uniri a tuturor românilor din 1 Decembrie 1918, o sumară privire retrospectivă asupra vastei istoriografii consacrate acestui eveniment crucial al istoriei naționale relevă, pe de o parte, că majoritatea lucrărilor autohtone vizează, cu predilecție, aspectele politico-diplomatice generale, adică: premisele, entuziasmul maselor, adunările populare convocate pentru constituirea consiliilor și gărzilor naționale române, marile personalități implicate, ecoul intern și internațional, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia etc. Pe de altă parte, este de observat că aceste lucrări abordează, cu rare și laudabile excepții, într-o mai mică măsură ansamblul problemelor de ordin organizatoric-administrativ, economic (inclusiv militar), relațiile dintre autoritățile Vechiului Regat și Consiliul Dirigent, raporturile cu armata regală în timpul și după terminarea campaniei militare din Transilvania¹ și Ungaria, disensiunile la nivelul factorilor decizionali, problema minorităților etc.

În consecință, ghidat de aceste considerente și având o experiență de peste 30 de ani în câmpul identificării și valorificării unor surse arhivistice inedite privind istoria perioadei în discuție, autorul acestui studiu² își propune să evidențieze un aspect mai puțin cercetat și cunoscut: colaborarea Marelui Cartier General (în continuare, prescurtat: M.C.G.) al Armatei Române cu Consiliul Dirigent la procesul de preluare a puterii politico-administrative ("imperiumului") în Transilvania (noiembrie 1918 – mai 1919). În acest cadru, sunt analizate, cu deosebire, activitatea și rolul unor instituții informative ad-hoc create de M.C.G. al armatei române pentru pregătirea desfășurării cu succes a campaniei militare din Transilvania, având ca obiectiv major preluarea efectivă, împreună cu consiliile și gărzile naționale române, a puterii politico-administrative în această provincie: 1) ofițerii ardeleni informatori și propagandiști, trimiși înaintea trupelor române în Transilvania și Ungaria; 2) Ofițerul de legătură al M.C.G. pe lângă Consiliul Dirigent din Sibiu, lt. col. Gheorghe Bereșteanu.

¹ Obs.: În lucrarea noastră, prin extensie, denumirii Transilvaniei i se dă un sens larg, aceasta desemnând teritoriul românesc de la vest de Carpații Orientali și nord de Carpații Meridionali, incluzând Maramureșul, Sătmarul, Crișana și Banatul.

² Studiul face parte dintr-o lucrare de mai mare întindere privind procesul complex de preluare, organizare/funcționare provizorie și unificare treptată a administrației românești în Transilvania, în perioada noiembrie 1918 – iunie 1925, finalizată prin *Legea nr. 95 din 13 iunie 1925 pentru Unificarea Administrativă*.

CONTEXTUL ISTORIC

Convenția militară de la Belgrad (încheiată la 13 noiembrie 1918, între generalul Franchet D'Esperey - comandantul trupelor din Balcani ale Antantei, și delegația noului guvern maghiar al contelui Mihály Károlyi (constituit la 31 octombrie 1918) stabilea ca linie demarcațională, în Transilvania, între trupele Antantei victorioase și ale Ungariei învinse, cursul Mureșului - Reghin – Bistrița (Kirițescu 1989: vol II 419); Preda, Alexandrescu, Prodan 1994: 37-38). De notat că România n-a fost invitată la această convenție și nici consultată, la momentul respectiv fiind considerată stat necombatant, deoarece semnase, la Buftea, pace separată cu Puterile Centrale, în (7 mai 1918. (Ion Bulei 2009) De fapt, această convenție reconfirma și individualiza pentru Ungaria (proaspăt separată de Austria) „Linia Diaz”, așa cum fusese ea stabilită prin armistițiul de la Villa Giusti dintre Antanta și Austro-Ungaria - 3 noiembrie 1918 (Renouvin 2008: vol.II 278-279), și nu putea fi considerată ca o linie demarcațională politică, definitivă, ci ca una cu scop strict militar, provizoriu, care avea rolul de a delimita zona de contact, urmând ca linia demarcațională definitivă (frontiera) să fie fixată prin tratativele de pace ulterioare (Unc, Zaharescu 1981: 105-126; Grad 1981: 555-598; Grad 1982: 251-262; Abrudan 1985: 441-489; Iancu 1985; Grad, Goron 1998: 279-338; Grad, Goron 2006: 12-21). De altfel, în cazul Transilvaniei, problema unei linii demarcaționale definitive, urmând traseul amintit, nu ar fi avut nici o justificare etnică și istorică, decizia urmând să fie pronunțată prin votul liber al majorității etnice, conform principiului autodeterminării naționalităților, enunțat în cele 14 puncte wilsoniene. Drept urmare, cuvântul hotărâtor în această chestiune de importanță vitală pentru destinul națiunii române avea să fie pronunțat și parafat în cetatea istorică a Albei Iulii, la 1 Decembrie 1918, prin Rezoluția Marii Adunări Naționale, care consfințea unirea Transilvaniei, Maramureșului, Sătmarului, Crișanei și Banatului cu Patria-Mamă.

Primele măsuri întreprinse de M.C.G. al Armatei Române pentru pregătirea preluării efective a administrației românești în Transilvania, înainte și după 1 Decembrie 1918

După patru ani și mai bine de război pustiitor, cuprinși de euforia momentului, mulți dintre participanții la acele evenimente înălțătoare sperau și credeau că ce-a fost mai greu a trecut și că orice alte aranjamente diplomatice, de culise, care ar fi eludat voința nestrămutată și liber exprimată a majorității românești la Alba Iulia, au devenit caduce. Se înșelau, evident. Nu era suficientă doar simpla proclamare a Marii Uniri, ea trebuia și garantată politic, militar și diplomatic, prin eforturile conjugate ale organismelor politice locale și centrale ale românilor transilvăneni (consiliile și gărzile naționale române, Consiliul Dirigent), desemnate prin voința populară, în cursul lunilor noiembrie și decembrie 1918, în strânsă colaborare cu armata română venită de peste Carpați să

preia, să apere și să împingă spre vest linia demarcațională provizorie cu Ungaria. Cu alte cuvinte, obținerea/preluarea puterii statale (*imperiumului* – n.n.) necesita încă multe și grele eforturi, inclusiv noi jertfe de sânge. Or, în această acțiune, singura forță capabilă să asigure, efectiv, preluarea și menținerea administrației românești în Transilvania era armata Vechiului Regat din teritoriul neocupat al Moldovei, remobilizată în grabă, prin decretul regal din 28 octombrie/10 noiembrie 1918, și trimisă, după numai 6 zile, în condiții grele de iarnă, peste Carpați, la frații din Transilvania.

Inițial, s-au trimis numai 2 divizii (Div. 7 Infanterie, comandată de gen. Traian Moșoiu, și Divizia 1 Vânători, comandată de gen. Aristide Lecca), acestea fiind primite în liniște, chiar cu simpatie, inclusiv de autoritățile civile și populația din județele secuiești, speriate de spectrul generalizării anarhiei bolșevice, după cum relevă primele rapoarte informative ale Div. 1 Vîn și 7 Inf.: „La 4/17 noiembrie, prefectul județului Ciuc a publicat următoarele: «Sosesc armatele române; să fiți liniștiți, să-i primiți cu dragoste în casă.»” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950 , f. 44 - Raport nr. 414 din 22 noiembrie 1918). La fel, “Divizia a 7-a raportează că, din informațiuni particulare, s-a aflat că populațiunea de pe valea Mureșului ne așteaptă cu bucurie (....) Populația - calmă. Secretarul prefectului din C[s]ik-Szereda (rom.: Miercurea Ciuc) a întâmpinat trupele, întrebând dacă s-a intrat în Transilvania cu voia Aliatilor și ce doleanțe au trupele pentru hrană și încartiruire.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950 , f. 66-67 - Raport nr. 569 din 27 noiembrie 1918).

Cam în aceiași termeni este descrisă situația și în Raportul nr. 617 (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950 , f. 70) din 1 decembrie 1918, deși apar și primele semne ale unor nemulțumiri mocnite, de rău augur: „Avangarda Diviziei 7-a a fost primită cu entuziasm la Toplița. Ungurii ce se aflau în localitate au depus armele. Comunele din împrejurimi au trimis delegațiuni să salute armata română și să comunice că așteaptă și în comunele lor sosirea armatei române cu multă dragoste. Administratorul de plasă din Reghinul Săsesc s-a prezentat la Toplița, cerând instrucțiuni. În satele săsești sosirea armatei noastre nu e bine văzută. Se zice că sașii din Ditrău ar avea intențiunea de a se opune la dezarmare. În localitate s-a găsit un depozit de munițiuni, iar în gară câteva vagoane. S-a pus garda națională de pază. Intrarea avangardei Diviziei 1 Vânători în Csik-Szereda (Miercurea Ciuc) s-a făcut cu deosebit fast. Prefectul comitatului și primarul orașului au întâmpinat trupa la Prefectură cu cuvântări”. Aceste nemulțumiri se vor accentua, însă, în scurt timp, după cum relevă Raportul nr. 652 (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950 , f. 75) din 5 decembrie 1918: „La Reghinul Săsesc s-a confiscat o telegramă a comitetului săsesc din localitate către comitetul unguresc din Cluj prin care se spunea că armata română ar face la Csik-Szereda (Miercurea Ciuc) înrolări forțate din ultimele contingente; totdeodată comitetul săsesc apelează la

tineret să se înroleze în armata ungară. Comitetul național din Cluj a telegrafiat trupelor române din Tg Mureș că, la Cluj, nu se găsește armată ungurească și că s-a instituit gardă națională românească; cere cu insistență să se trimită trupe românești acolo, deoarece nu pot garanta menținerea ordinii publice decât cel mult pentru o săptămână”.

În acest context, generalul Prezan, conștient de complexitatea situației și de uriașele responsabilități care-i reveneau în calitate sa de șef al Statului Major General al Armatei Române (M.C.G.), pentru a liniști starea de spirit din Transilvania (foarte agitată și greu de stăpânit din cauza evenimentelor aceluși moment istoric de răscruce, care se petreceau într-un ritm fără precedent și aproape de neînțeles și acceptat pentru cei care-și pierdeau pozițiile privilegiate de care beneficiaseră până atunci, în contrapondere cu euforia românilor – situați, după atâtea jertfe, în tabăra învingătorilor), în prima proclamație a M.C.G. către locuitorii acestei provincii formula, clar și percutant, motivele și obiectivele pentru care, "din Înalt ordin al M.S. Regelui Ferdinand I, în urma chemării Comitetului Național Român_(subl. noastră, CG), armata noastră a trecut Carpații": *ROMÂNII! Pășind cu dragoste frățească pe pământul Transilvaniei[,] oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenesti pentru a garanta libertatea deplină a tuturor. Insuflețiți de aceste gânduri, asigurăm pe toți locuitorii pământului românesc până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și de lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor. Îndemnăm, deci, întreaga populație ca, sub pavăza Oastei Române, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nici o tulburare. Fiecărui locuitor i se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetățenești, dar[,] în același timp, se pune în vedere tuturor că orice încercare de a provoca dezordine, de a săvârși acte de violență sau de nesupunere se va pedepsi cu toată severitatea.* (A.M.R., fond MI (3831 – M.C.G), dos. nr. 1971, f. 19).

Totodată, trupele române au primit instrucțiuni orientative, sintetizate în 3 puncte, asupra misiunii lor în Transilvania și a relațiilor de colaborare frățească și perfectă armonie cu consiliile și gărzile naționale române: „1) Armata română se va pune în legătură cu Organizațiunile Naționale din Ardeal și va căuta, în cea mai perfectă armonie cu ele, să satisfacă toate necesitățile administrative, să înlăture dezordinele, să evite abuzurile și să facă să se simtă mâna protectoare și superioritatea unei autorități frățești. 2) Ofițerii ardeleni atașați pe lângă șefii diverselor unități militare române vor servi de legătură între armată și diversele organizațiuni ale Comitetului Național. 3) Se alătură un tablou de personalități către care armata se va adresa pentru executarea celor de mai sus, luând de la aceste persoane indicațiunile necesare pentru instalarea și ajutorul care urmează să-l dea autorităților administrative locale.”(A.M.R., fond MI (3831 – M.C.G.), dos. nr. 1971, f. 10).

Referitor la punctul 3, șeful Serviciului Central al Corpului Voluntarilor Români, colonel Gr. Popescu, cel care a întocmit *Tabloul - anexă cu numele oamenilor de încredere din Transilvania, cari verosimil sunt la vetrele lor* (A.M.R., fond M1 (3831 – M.C.G.), dos. nr. 1971, f. 11-16), nota, la finalul documentului: “Toți avocații români, precum preoții, învățătorii și funcționarii de bancă sunt oameni de încredere”. Redăm, în continuare, această listă, întinsă pe 7 pagini (prescurtată, selectiv, din motive de spațiu):

1. Comitatul Bistrița-Năsăud: *Bistrița:* Av. G. Tripon; Av. Onișor; Av. Iulian Pop; Prot. Pletos; Av. Petre Poruț; Av. Leon Scridon; *Bârgău:* Înv. Mureșan; Av. Titus Trif; Preot Rusu; *Rodna-Veche:* Av. Oct. Utalea; Av. I. Mălăiu; *Năsăud:* Vicarul Malița; **2. Comitatul Mureș-Turda:** *Târgu-Mureș:* Prot. Rusu; Prot. I. Nistor; Proprietar Cormoș Alexandrescu; Av. Valer Ghiba; *Reghin:* Prot. Ariton Popa; Dir. de bancă Ionică Popescu; *Toplița:* Înv. Gr. Popescu; Pr. Maier; *Deda:* Pr. Duma; **3. Comitatul Ciuc:** *Miercurea Ciuc:* Prot. Ilie Câmpian (aflat la Piatra-Neamț); *Bicaz:* Pr. Tocaciu; Pr. Cojocariu; *Bilbor:* Oct. Tăslăuan (Iași); *Tulgheș:* Pr. Nistor; Aurel Nicolescu. **4. Comitatul Trei Scaune:** *Sita Buzău;* *Arpatac:* Pr. Nistor; *Poiana Sărată:* Ziarist Ghițu Pop. **5. Comitatul Brașov:** *Săcele:* Prot. Zenovie Popovici; *Brașov:* Prot. Vasile Saftu; Prof. Iosif Blaga; Dir. de bancă Tiberiu Brediceanu; Av. Emil Dan; Deputat dr. Alexandru Vaida; Medic Baiulescu (Chișinău); Prof. N. Bogdan; Dr. M. Popovici (aflat la Iași); *Râșnov:* Pr. Proca (aflat la Chișinău); **6. Comitatul Făgăraș:** *Făgăraș:* Av. Andrei Micu; Av. Camil Negrea; Vicar Iacob Popa; Av. N. Șerban; Av. Oct. Vasu (aflat la Iași); *Șercaia:* Av. C. Moldovan; Av. Hariton Pralea; *Zărnești:* Propr. Dr. Iancu Mețian; Medic Pompiliu Nistor; *Bran:* Pr. Victor Pușcariu; Pr. Nan; Ofic. de bancă Iuliu Enescu; **7. Comitatul Sibiu:** *Sibiu:* Președ. Asociației, Andrei Bârsan; Protonotar Ioan Stroia; Prof. Dr. Onisifor Ghibu (Chișinău); Prof. Ioan Matei; Prof. Broșu; Av. Borcea; Av. Ioan Fruma; Dir. I. Lepădatu; Dir. Victor Tordășan; Întreg consistoriul metropolitan și profesori[i]; *Săliște:* Medic N. Comșa; Prot. Ioan Lupaș; Subprefect P. Drăghiciu; *Sebeșul-Săsesc:* Prot. Sergiu Median; Prot. I. Simu; Medic Ath. Moga; **8. Comitatul Hunedoara:** *Deva:* Av. Francisc Hossu; Av. Justin Pop; *Hațeg:* Av. Victor Bontescu; *Orăștie:* Av. Aurel Vlad; Av. D. Mișu; *Hunedoara:* Dir. de bancă V. Bejan; Dir. de bancă V. Osvadă (aflat la Iași); *Pui:* Av. V. Pop; Av. T. Vasinca (aflat la Iași); *Petrila:* Pr. Ioan Suci; *Ghelar:* Insp. mine Florea; Pr. V. Păcurariu; *Simeria (Pișchi):* Pr. Manase Iar; *Brad:* Av. Ioan Pop; Prot. Dămian; Profesorii de la liceul român; *Baia de Criș:* Av. Nerva Oncu; Medic N. Robu; *Ilia:* Dr. Ștefan Rozvan; *Cugir:* Dir. de bancă Gh. Cușuta; Notar Procopie Herlea; **9. Comitatul Târnava Mare:** *Sighișoara:* Pr. Moldovan; Av. Toma Cornea; *Mediaș:* Av. Roman; Înv. Dop; *Agnita:* Av. Chețan; *Cohalm:* Prot. Bercanu; Dir. băncii ”Pădureana”; **10. Comitatul Târnava Mică:** *Dicio St. Martin (Târnăveni):* Av. Romul Boilă; Prot. Pascu; Av. V. Radeș; Funcț. filialei “Albina”; *Dumbrăveni :* Prot. Simu; Av. Morariu; Funcț. filialei “Albina”; **11. Comitatul Odorhei - ; 12. Comitatul**

Cojocna (Cluj): *Cluj:* Av. Dr. Amos Frâncu; Prot. Ilie Damian; Av. V. Poruț; Av. Nemeș; Av. Isac; Judecător Hațegan; Av. Dr. Nemeș; Medic Hațegan; Medic Bașotă; Capelan Cristea; *Huedin:* Av. Varna; Funcț. de bancă Chirilă; *Hida:* Av. Tămaș; *Apahida:* Pr. Moga; *Cojocna:* Prot. Hațeganu; Prot. Ciortea; *Mociu:* Medic Dan; Av. S. Dan; Av. V. Moldovan; *Teaca:* Av. E. Bran; Prot. Nic. Sal. Aron; Av. J. Vescan (Iași); Dir. de bancă E. Birtalan; *Ormeniș:* Pr. Laurențiu Vodă; *Milașul Mare:* Prot. I. Hossu; I. Buzea; *Archiud:* Stan Vulcu. **13. Comitatul Solnoc-Dobâca:** *Dej:* Av. Teodor Mihali; Medic Alexandru Vaida; Av. Ioan Vaida; Av. I. Cherecheș; Av. [Liviu] Micșa; Președ. Sedr.[iei] Orf.[anale] - Wilhelm Șorban; *Gherla:* Av. Andrei Macavei; Prof. Bujor; *Ileanda-Mare:* Av. Victor Pop; *Gârbou:* Prot. Iovian Andrei; *Beclean:* Medic Iuliu Chitul; Av. Pavelea; *Lăpușul Unguresc:* Av. I. Oltean; Prot. Andrei Ludu; Av. Buzura). **14. Comitatul Turda-Arieș:** *Turda:* A. Valer Moldovan; Av. G. Popescu; Av. Ioan Boer; Prot. N. Rațiu.; Prot. Iovian Mureșan; Av. G. Pătcaciu; *Luduș:* Av. I. Oltean; Prot. Enea Bota; Înv. V. Morariu; *Ghiriș:* Pr. Teodor Pop Bordan; Pr. Vincențiu Orășan; *Cucerdea:* Pr. I. Hopârteanu; *Vințul de Sus:* Av. Eugen Mezei; *Iara de Jos:* Prot. I. Bucur; Av. I. Giurgiu; *Lechința de Mureș:* Prot. I. Boer; *Trascău:* Proprietar Teodor Vasinca; *Câmpeni:* Av. Zosim Chirtop; Prot. Furdui; **15. Comitatul Alba de Jos [Inferioară]:** *Alba-Iulia:* Prot. Teculescu; Av. Rubin Patiția; Av. Zaharia Muntean; Av. I. Pop; Farm. Virgil Vlad; Prot. Rusan; *Aiud:* Prot. Maior; Av. Emil Pop; Dr. Petre Meteș (Chișinău); *Abrud:* Av. Laurențiu Pop; Av. Candin David; Av. N. Ciura; Medic Borzea; *Uioara de Mureș:* Prot. Emil Pop; Av. Iuliu Morariu; Prot. Dr. Aurel Moldovan (aflat la Iași); *Blaj:* Av. Iuliu Maniu; Prepos. Dr. Vasile Suci; Prof. Gavril Precup; Prof. Ioan F. Negruțiu; Capitlu[1] Metropolitan și profesorii; *Zlatna:* Pr. Emanoil Beșa; Notar Iuliu Albini; Primar Petrinjenar; *Ighiu:* Pr. Al. Andrea; *Teiuș:* Pr. Suci; Înv. I. Crișan; **16. Comitatul Torontal (Notă:** Din eroare de dactilografiere, comunele Chișfalău și Becicherechiul Mare - azi, în Serbia - sunt trecute în tabel ca aparținând județului Alba de Jos): *Chișfalău:* Pr. Totoian; *Becicherecul Mare:* Av. D. Chiroiu; Av. Pavel Obădeanu; Dr. I. Tonea; *Modoș:* Av. Liviu Ghilezan; *Sânmiclăuș:* Av. Nestor Opreanu; *Comlăuș:* Prot. Păcățian; Înv. Bucurescu; Înv. Craiovan; *Toracu Mare* (azi, în Rep. Serbia): Pr. G. Teoran; Terențiu Petrovici; *Panciova* (azi, în Rep. Serbia): Av. Birăescu; Av. Șt Pascu; *Zambolea:* Av. I. Pascu; *Uzdin* (azi în Rep. Serbia): Medic S. Păcurariu; *Satu Nou:* Director Petre Stoica; Contabil Tr. I. Marcu; Medic I. Mihăilaș; Dir. școală Gașpar Ioan; *Alibunar:* Av. G. Miclea; Not. publ. P. Avramescu; *Seleuș:* Pr. Șt. Popa; Înv. Ilie Bojin; *Sânmihai:* Dir. de bancă Pompiliu Burz. **17. Comitatul Timiș:** *Timișoara:* Av. Em. Ungureanu; Av. A. Cosma; Av. C. Crăciunescu; Av. A. Cioban; Av. G. Adam; Av. V. Meziu; Av. Preda; Prot. I. Oprea; Medic G. Crăciun; Av. A. Bogdan; *Vârșeț:* Prot. Oprea; Av. Țepeneag; Medic O. Proștean; Av. Imbroane; *Biserica Albă:* Av. I. Roșu; Av. Aurel Novac; Av. V. Chiroi (aflat la Iași); Av. Titus Mălaiu; *Cuvin:* Av. E. Ghelner; Funcț.

băncii “Dunăreana”; *Calışdorf*: Dr. A. Juga; *Deta*: Medic I. Damian; Jude Poruțiu; *Buziaș*: Prot. I. Pepa; Medic Poruțiu; *Aradu Nou*: Av. Aurel Chișan; Medic Virgil Cioclan; *Lipova*: Av. Marta; Av. Tripa; Prot. Hamsea. **18. Comitatul Caraș Severin**: *Lugoj*: Av. G. Dobrin; Av. S. Petrovici; Prot. G. Petrovici; Av. C. Bredicean[u]; Av. A. Vălean; Dir. de bancă D. Rațiu; Canonicul Boroș; Banca “Lugojana”; Banca “Poporul”; *Făget*: prot. Olariu; Av. G. Gârda; Banca “Făgețana”; *Caransebeș*: Av. Morariu; Av. Lobontin; Prof. Barbu; Protosinghel Olariu; *Bocșa Montană*: Medic Murariu; Av. Budințean; Prot. Gașpar; *Teregova*: Av. D. Dragu (aflat la Iași); *Bozovici*: Av. Samuel Vladone; *Reșița*: Dir. de bancă Creineanu; Înv. Simu; *Orșova*: Preot Popovici; *Mehadia*: General Cena; *Sasca Montană*: Av. A. Bardoșin; Prot. Giurgiu; *Oravița*: Av. Nedelcu; Av. Cigarean; Av. Gropșean; Banca “Oravicianu”. **19. Comitatul Arad**: *Arad*: Av. Șt. Pop; Av. Iustin Marșieu; Av. Iancu; Prof. Iosif Goldiș; Dir. Sava Raicu; Funcț. I. Moldovan; *Șiria*: Dr. Iacob Hotăran, Secula Seser; Prot. Luța; *Boroșineu*: Av. I. Suci; *Buteni*: Av. A. Grizda; Av. Costina; Funcț. Ștefan Peneș; *Hălmațiu*: Av. Th. Pop; Av. I. Robu; *Pecica*: Av. L. Ghebeș; Pr. I. Popescu; *Chișineu*: Prot. Popovici; Av. Capra. **20. Comitatul Bihor**: *Oradea Mare*: Dr. Lazăr Aurel; Dr. Coriolan Pop; Dr. Chiș; Dr. N. Zigre; Vicarul Ciorogariu; Banca “Bihoreana”; *Beiuș*: Av. I. Ciordaș; Av. Gavril Cosma; Profesorii liceului; *Vaşcău*: Av. S. Mihali; I. Ovessa; Nic. Bogdan; *Ceica*: Av. I. Iacob; Pr. Vasile Pop; *Tinca*: Av. A. Ilie; Av. A. Pinția; *Salonta Mare*: Iosif Blaga; Av. P. Gall; *Aleșd*: Av. I. Câmpean; Victor Creț; Iosif Traian; *Marghita*: Av. Iuliu Chiș; **21. Comitatul Sătmar**: *Sătmar*: Av. Andrei Doboși; Av. Savanyu; Av. Carol Ilie Barbul; *Careii Mari*: Av. I. Pop; Vicarul gr.-cat. Romulus Marchiș; *Ardud*: Av. Aug. Micea; *Sanislău*: Prof. Silaghi; Farm. August Sabo; *Șomcuta Mare*: Av. Nic. Nyilvan; Av. Butean; *Baia Mare*: Av. Teofil Dragoș; Av. Victor Pop; Banca “Aurora”; *Craidorolț*: Const. Lucaciu Popa. **22. Comitatul Sălaj**: *Zalău*: Av. George Pop; Av. I. Gheție; Av. Iuga; Fil. Banca “Silvania”; *Buciumi*: Fil. “Silvania”; Pr. Maxim; *Jibou*: Av. V. Ghiurco; Dr. Pop – director de bancă; Banca “Sălăjeana”; *Cehu Silvaniei*: Av. M. Pop; Av. Al. Pop; *Băsești*: George Pop de Băsești, președintele C. N. R.; *Șimleu*: Av. Coriolan Meseșean; Av. Al. Aciu; Dr. Victor Deleu (Iași); Av. Aug. Vicaș; Banca “Silvania”; *Tășnad*: Av. Coriolan Steer; Banca “Vulturul”. **23. Comitatul Maramureș**: *Sighet*: Vicar Tit Bud; Banca “Maramureșeana”; *Vișeu*: Av. G. Iuga; Dr. Aurel Sabo; Petrova: V. Filipciuc; Dr. G. Bilașco.

În Anexa nr. 3, intitulată *Instrucțiuni pentru trupele de ocupațiune din Transilvania* (A.M.R., fond MI (3831 – M.C.G.), dos. nr. 1971, f. 17-17v), la Ordinul de Operațiuni nr. 303 din 18.XI.1918 al M.C.G. - Secția Operațiilor, semnat de generalul Prezan, Șeful Statului Major General al Armatei, sunt specificate, în detaliu, următoarele instrucțiuni privind:

1. misiunea: "Trupele române, care au misiunea istorică să ocupe pământul românesc de peste Carpați până la Tisa și Dunăre, nu trebuie să uite nici o clipă că ele sunt solii libertății și

ordinei și ai civilizației Statului Român, că ele seamănă cele dintâi, pe unde trec, sămânța simpatiei și recunoștinței pentru Regatul României Mari de mâine.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

2. comportamentul corect, demn și umanitar față de populație, indiferent de etnie: "Trupele române, prin atitudinea și purtarea lor față de populația românească și cea străină, trebuie să dovedească că oștirea românească are ofițeri și soldați luminați de o cultură superioară și pătrunși de un larg spirit de dreptate și de umanitate. Armata vitejilor de la Oituz, Mărăști și Mărășești trebuie să stocască și în Ardeal admirația tuturor, prin ținuta marțială, prin disciplina exemplară și prin demnitatea de oșteni ai flamurilor biruitoare.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

3. interzicerea și sancționarea severă a oricăror încercări de însușire pe cale nelegală a bunurilor private și publice sau de rechiziții forțate, fără plată: "Să nu fie înstrăinată averea populației din orașele și satele prin care trec. Toate abaterile să fie sever pedepsite și imediat raportate Marelui Cartier General. Comandanții sunt personal răspunzători pentru fiecare caz de abatere; Aprovizionarea trupelor se va face cu ajutorul serviciului de subzistență din interiorul Regatului. În ținuturile locuite de români să nu se facă rechiziții, iar în cele locuite de străini, ele să se facă contra plată și neforțate. Depozitele de alimente ale armatei austro-ungare și ale statului, care se vor mai găsi, vor fi puse sub pază militară, până la predarea lor serviciului de subzistență. Din aceste depozite și din cele ale armatei, care se vor înființa, se vor împărți alimente și populației, în caz când aceasta ar fi lipsită și în caz când cantitățile depozitate ar întrece trebuințele armatei.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

4. menținerea și sprijinirea gărzilor naționale române, ca elemente de păstrare a ordinii publice: "În ținuturile locuite de români, paza ordinii va fi încredințată gardelor naționale locale, care vor putea fi întărite, în caz de necesitate, și cu ofițeri și soldați români.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

5. dezarmarea și dizolvarea tuturor gărzilor și detașamentelor străine (maghiare, germane și sârbești), inclusiv arestarea și deținerea conducătorilor acestora, dacă se vor dovedi ca elemente periculoase: "Gardele naționale și detașamentele străine vor fi dezarmate și dizolvate, iar conducătorii lor, în caz când ar fi elemente periculoase ideii de stat român și ordinii publice, vor fi arestați și internați. Paza ordinii în satele și orașele locuite de străini, o vor face detașamente din armata română până la organizarea jandarmeriei și poliției.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

6. instalarea noilor autorități administrative numai în urma consultării cu Consiliul Național Român Central: "Autoritățile administrative nu se vor putea numi decât mai târziu și anume atunci

când Guvernul va putea lua înțelegere direct cu Comitetul [corect: *Consiliul* n.n.] Național Român din Transilvania. Până atunci, Comandamentele vor lua dispozițiuni a asigura, în mod provizoriu, administrația, cu ajutorul organelor deja existente (instalate de către Comitetul Național Român), dacă autoritățile acestea sunt binevoitoare cauzei românești; acolo unde se va simți nevoia de a se instala noi persoane, se vor consulta alăturatele liste aprobate de Ministerul nostru de interne." (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

7. regimul presei și publicațiilor: "Presă și alte publicațiuni vor putea să-și continue apariția, dar li se va impune cenzura militară. Întreaga presă, și cea ungurească, germană și sârbească, va fi obligată a respecta ideea de stat român. Nu se va tolera nici o agitație împotriva dinastiei și armatei române. Presa va avea, însă, libertatea de a apăra interese locale de ordin administrativ, economic, financiar și cultural." (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

8. menținerea și sporirea prestigiului armatei: "În centrele mai importante, armata va intra intonând cântece de vitejie, în frunte cu muzicele militare și provocând entuziasmul populației. Ofițerii se vor abține de a lua parte la petreceri zgomotoase, care le-ar putea scădea prestigiul. Pretutindeni, la serbări și banchete, se vor prezenta în corpore. Comandamentele nu vor tolera să umble izolați sau în grupuri prin localuri și la petreceri compromițătoare." (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v);

Din punct de vedere militar, începând din 23 decembrie 1918, invocându-se interese de ordin imperativ, care impuneau a se decreta ca zonă a armatei tot teritoriul Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, prin Ordinul circular nr. 1145/10 dec. 1918 al M.C.G.– Secția Operații către toate comandamentele și serviciile din Marele Cartier General, semnat de gen. Prezan – șeful Marelui Stat Major și de lt. col. Ion Antonescu – șeful Biroului Operații, s-a dispus că linia de demarcație între zona armatei și zona interioară va fi frontiera care a despărțit Vechiul Regat de aceste ținuturi (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 32).

Rolul și activitatea ofițerilor ardeleni informatori și propagandiști, trimiși înaintea trupelor române în Transilvania și Ungaria

Cu o contribuție importantă (mai puțin cercetată și cunoscută) la efortul general de luptă pentru realizarea deplină a Marii Uniri se înscrie și activitatea desfășurată de ofițerii ardeleni însărcinați de Marele Cartier General – Serviciul de Informațiuni cu misiuni de informare și propagandă, trimiși înaintea trupelor române în teritoriul neeliberat al Transilvaniei și ținuturilor vestice. Numele acestor ofițeri este specificat în Urmare la Anexa nr. 3 a Ordinului de operațiuni nr. 303 din 5/18. XI. 1918. al M.C.G, intitulată *Lista ofițerilor ardeleni informatori și propagandiști*

trimiși înaintea trupelor române în Transilvania și Ungaria (A.M.R., fond MI (3831 – M.C.G.), dos. nr. 1971, f. 18.), semnată de col. Condeescu, șeful Secției Informațiilor al M.C.G., după cum urmează: Lt. Silvestru Ureche, Tulgheș - legitimația nr. 3; 2. Slt. Iosif Șchiopul, Cluj - legitimația nr. 7; 3. Lt. Cornel Bojinca, Vârșeț - legitimația nr. 10; 4. Slt. Ionaș Titu, Lugoj - legitimația nr. 11; 5. Lt. Avram Imbroane, Timișoara - legitimația nr. 12; 6. Slt. Iulian Sasu, Bistrița - legitimația nr. 13; 7. Slt. Titu Fodor, Alba-Iulia - legitimația nr. 18; 8. Slt. George Trâmbițaș, Petroșani - legitimația nr. 21; 9. Slt. Ion Urdea, Sighișoara - legitimația nr. 22; 10. Slt. Liciniu Simu, Blaj - legitimația nr. 23; 11. Slt. Ion Pop, Cohalm - legitimația nr. 24; 12. Slt. Alexandru Lascu, Ghimeș - legitimația nr. 25; 13. Slt. Teodor Lascu, Toplița - legitimația nr. 26; 14. Slt. George Enescu, Bran - legitimația nr. 27; 15. Slt. Dr. Constantin Popa, Sibiu - legitimația nr. 28; 16. Slt. Aurel Vasile, Turnu-Roșu - legitimația nr. 29; 17. Slt. Ion Băncilă, Brașov - legitimația nr. 30; 18. Slt. Eugen Comșa, Vinț - legitimația nr. 31; 19. Slt. Ioachim Ciurea, Brașov - legitimația nr. 32; 20. Căpitan Ștefan Boer, Făgăraș - legitimația nr. 33; 21. Plutonier Alexandru Șerban, Cetatea de Baltă - legitimația nr. 35; 22. Lt. Ion Conciatu, Bozovici - legitimația nr. 36; 23. Slt. Valeriu Tatu, Agnita - legitimația nr. 37; 24. Slt. Ieronim Grovu, Szekely-Udvarhely (Odorheiul Secuiesc) - legitimația nr. 38; 25. Slt. Ion Lupean, Diciosânmartin - legitimația nr. 39; 26. Slt. Ion Rocașiu (corect: Traian Pățcaș – n.n.), Jibou, jud. Sălaj - legitimația nr. 40; 27. Slt. Gavril Păușan, Zalău - legitimația nr. 41; 28. Slt. George Văleanu, Careii Mari - legitimația nr. 42; 29. Lt. Romulus Peșteanu, Turda - legitimația nr. 43; 30. Plut. major Avram Suci, Turda - legitimația nr. 44; 31. Slt. Virgil Popescu, Oradea Mare - legitimația nr. 45; 32. Lt. Petru Nămioanu (Nămoianu), Biserica Albă - legitimația nr. 46; 33. Slt. Mihail Dragoș, Curtici - legitimația nr. 47; 34. Slt. Ion Lia, Beiuș - legitimația nr. 48; 35. Slt. Petru Savii (Savu), Timișoara - legitimația nr. 49; 36. Plutonier Iosif Cojan, Bran - legitimația nr. 51; 37. Slt. Cornel Voicu, Feldioara - legitimația nr. 52; 38. Slt. Ion Popa, Gherla - legitimația nr. 53; 39. Slt. Vichentie Ardelean, Panciova - legitimația nr. 55; 40. Slt. Trandafir Buru, Mодоș (Torontal) - legitimația nr. 56; 41. Slt. Eugen Vălean, Ianc (Caraș Severin) - legitimația nr. 57; 42. Slt. Traian Birăescu, Becicherec - legitimația nr. 58; 43. Slt. Dr. Ion Voina, Arad, Com. Național - legitimația nr. 59; 44. Slt. Petru Țucra Pribeagu, Hălmațiu - legitimația nr. 60; 45. Slt. Aurel Sărac, Oradea Mare - legitimația nr. 61; 46. Slt. Dr. Tit. (Nic.) Capețeanu, Chichinda M[are] (Torontal) - legitimația nr. 62; 47. Plut. major Vasile Popovici, Sibiu - legitimația nr. 63.

Rapoartele înaintate M.C.G. de acești agenți, rezultat al unei munci informative desfășurate în condiții de clandestinitate, implicând chiar riscul pierderii vieții, au constituit un ajutor prețios pentru pregătirea și desfășurarea cu succes a tuturor acțiunilor politico-diplomatice și militare întreprinse, convergent, de autoritățile decizionale de la București și Sibiu în vederea scopului comun: România Mare. Aceste rapoarte exprimă adeziunea entuziastă a masei etnice românești din

județele vestice față de istoricul act de la Alba Iulia, dar și adâncă îngrijorare și teamă că linia demarcațională se va permanentiza și că armata română (prima instituție națională chemată să întregască și să garanteze hotarele României Mari), îndelung și cu încredere așteptată, se va opri la est de Munții Apuseni.

În acest sens, este sugestiv raportul înaintat, la 5 decembrie 1918, de agentul nr. 42, slt. George (Pataki) Văleanu prin care informează M.C.G. român despre situația din comitatul Sătmar, incluzând orașele Baia Mare, Satu-Mare și Carei (organizarea și funcționarea consiliilor și gărzilor naționale române și maghiare; raporturile dintre ele; entuziasmul ce a cuprins poporul român în lupta pentru realizarea idealului național; constituirea vicariatului național român al Careiului, prin desprinderea de episcopatul grec-catolic de Hajdudorog a 46 de comune românești): „Despre spiritul ce stăpânește sufletele intelectualilor români și ale țăranilor s-ar putea scrie cărți întregi. Toți intelectualii s-au ridicat și luptă demn pentru înfăptuirea idealului național, pentru unirea cu România. Țăranii, mai simpli și mai practici, se declară în toate comunele că fac parte din România Mare; ei nu fac combinații sofisticate ca și intelectualii, de aceea masa aceea mare de țărani este mult mai însuflețită și mai demnă. E o emulație între cele 2 părți și fiecare vrea să fie mai românească. Cunoscut intelectualii și țăranii care, prevăzând prăbușirea fostului imperiu Habsburgic, expres nu și-au vândut bucatele, ca să aibă ce să dea armatei române, când va ajunge acolo. Țăranii așteaptă pe "curcanii" români ca ovreii pe Mesia. Spun că se aude că armata română suferă de lipsă de alimente și se miră că nu vin la ei, când cel mai sărac dintre ei poate să scoată din iarnă 10 cătane de-a[le] craiului român. În Țara Oașului, 17 sate voiau să facă republică țăranii, pe un primar să-l facă împărat și acesta în calitate de împărat să-i predea pe toți oșenii Craiului român, că ei au încredere numai în el.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 121-125; Grad 1981: 520-522).

La fel, din Cluj, la 11 decembrie 1918, Agentul nr. 48, slt. Ion Lia, raportează M.C.G. român despre situația județului Bihor după Adunarea de la Alba-Iulia (adeziunea entuziastă a beiușenilor la hotărârile istorice Adunării; constituirea, organizarea și funcționarea C.N.R. și G.N.R. din cercul Beiuș; nerecunoașterea de către guvernul din Budapesta a Unirii cu România și luarea jurământului de credință către statul ungar de la toate autoritățile comitatense cercuale și comunale; starea economică îngrijorătoare a comitatului; trecerea rămășițelor armatei lui Mackensen prin Oradea; relațiile dintre G.N.R. din Oradea și Garda Națională Maghiară; propaganda antiromânească) și, la fel, situația explozivă de pe Valea Someșului, între Cluj și Satu Mare: „Nădejdea clujenilor este în moșii din Munții Apuseni, cari ard de nerăbdare de a se vedea în Cluj. Arme s-ar putea cumpăra cât de multe, dacă ar fi bani. Și aici, ca și în Oradea și Beiuș, conducătorii sfatului și gărzilor roagă să li se vie în ajutor, fără de cari nu prea pot face multe. Roagă, mai departe, pe șefii armatei române să le dea instrucțiunile de lipsă, fiindcă așa sunt dezorientați

privitor la planurile armatei pe care doresc să o servească cu trup și suflet. Să li se comunice tot aceea ce așteaptă armata de la ei. Doresc să fie considerați ca făcând parte din armată și să se facă legătură dintre aceste legiuni și Marele Cartier General prin curieri speciali, cari să aducă rapoartele lor și de aici să ducă ordinele.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 93-97; Grad 1981).

Tonul optimist al rapoartelor înaintate de toți agenții informatori, la începutul lunii decembrie 1918, se va schimba, însă, radical, în lunile ianuarie – aprilie 1919, oglindind teama populației românești că armata română se va opri pe aliniamentul Apusenilor și că nu va putea ocupa/elibera ținuturile vestice. Spicuim, în continuare, câteva fragmente din alte rapoarte informative despre această situație extrem de periculoasă pentru interesele românești.

Astfel, locotenentul Radu Ion (Agentul nr. 66), nespecificat în lista ofițerilor ardeleni, informatori și propagandiști trimiși înaintea trupelor române în Transilvania și Ungaria, informează M.C.G., la 19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919 st. n. despre situația populației române din comitatul Satu Mare (primirea generalului Berthelot; propaganda antiromânească, inclusiv răspândirea zvonului că în România a izbucnit revoluția): „În Sătmar și în Carăi[i] Mari populația română e agitată contra armatei române. Propaganda săcuilor: că armata română este prost echipată, nu are ce mânca și că dezertează de pe front acasă. Se lătesc zvonuri că în țara românească e revoluție. Mulți români, care sunt mai mult în contact cu ungurii, nu mai cred că va fi o Românie Mare și că armata română o să ajungă și pe acolo, aceștia sunt români din Sătmar și Carăi[i] Mari, mai cu seamă în Carăii Mari, unde și românii spun că «Román vagyok de magyar érzelmü.»” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 124; Grad 1981: 522–523). Același agent, lt. Radu Ion, raportează, la 10 ianuarie st.n. 1919, despre cele observate în Carei și localitățile din partea de nord-vest a județului Sălaj (luarea cu forța în armata maghiară; scăderea moralului unor conducători locali, datorită întârzierii cu care înainta armata română și a propagandei desfășurate de guvernul maghiar prin presă): „Moralul a căzut după brutalitățile făcute de bănzile ungurești, așa că sunt români încă în comitatul Sălaj care nu mai cred că o să fie Românie Mare, dacă-i spui, zice: «știe Dumnezeu ce va fi». (...) Am găsit preot în teritoriul ocupat de armata română care, cu toate că e ordin și de la episcop, nu amintește pe M.S. Ferdinand I, amintește consiliul și garda națională, pentru că vede situația de acolo și a început să nu mai creadă.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 126-128; Grad 1981: 523-524).

În raportul întocmit la 1/14 ianuarie 1919, în Oradea Mare, de Agentul nr. 48, slt. Ion Lia, se semnalează următoarele: “În Oradea și Bihor, până aproape de Beiuș, ungurii fac ce vreau, nefiind stânjeniți deloc de către Consiliul din Oradea. Ba sunt cazuri, cum a fost acela că jandarmii din Beiuș s-au dus fără să fie dezarmați complet și acela al înființării gărzii ungurești din Uilac, când

însuși Comandantul Român din Oradea a oprit pe românii din provincie de la o procedură mai energică, dând astfel ungarilor nas de a fi tot mai agresivi și nu e exclus ca din această cauză să nu se nască conflict între români și unguri în provincie, de o parte, și între românii din provincie și conducătorii lor de la Oradea, de alta. Față de toate acestea e un singur leac: armata să ocupe în timpul cel mai scurt aceste ținuturi amenințate și să procedeze în modul cel mai energic față de gazetele locale, aceste izvoare ale celor mai grosolane minciuni, față de conducătorii orașului, care au trimis ajutor secuilor, față de socialiști și față de toți aceia care au agitat ori au avut o atitudine dubie în trecut.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 100-101; Faur, Grad 1983: 263-265).

Aceeași situație îngrijorătoare este semnalată și de Agentul nr. 20 în raportul său asupra situației din partea de sud a comitatului Bihor, întocmit la Sibiu, în 17/30 ianuarie 1919: „De când cu zvonurile răspândite atât de tare că Armata Română nu va ocupa Bihorul, ba chiar și Clujul o să fie evacuat, ungurii fac totul pentru ridicarea moralului și sentimentului patriotic unguresc și pentru demoralizarea românilor. Trimit agenți socialiști-comuniști prin toate părțile, îndemnând la răzvrătire. S-au luat măsuri, firește, din partea Gardelor Române, pentru a fi împiedicați în acțiunea lor; cu toate acestea, în satele din apropierea Oradei Mari se pot strecura (.....) Românii, ce-i drept, neliniștiți în nădejdea eliberării, trebuie să stea în voia tuturor încercărilor (...) dușmanului și să țină piept, pradă, cu puține arme și muniții, dușmanului.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 100-101; Faur, Grad 1983: 268-269).

La 8/21 ianuarie 1919, se raportează M.C.G. (probabil de Agentul nr. 47, slt. Mihail Dragoș) despre constituirea, organizarea și activitatea C.N.R. și G.N.R. din Oradea și din cercurile Aleșd, Ceica, Beiuș și Vașcău (raporturile dintre C.N.R. și G.N.R. cercuale și C.N.R. comitatens din Oradea; raporturile cu autoritățile maghiare; pătrunderea în C.N.R. și G.N.R. a unor elemente carieriste, care consideră oficiile publice ca privilegii de familie): „Unde consiliile naționale sunt compuse din bărbați devotați cauzei naționale, idealști, lucrurile merg bine. Dimpotrivă, unde acestea sunt alcătuite din tipuri dubioase, acolo porțile organizării naționale stau larg deschise, pe unde își fac intrare tot felul de curente antiromânești. Cu toate acestea, tipurile cunoscute și acum ar voi să acapareze oficiile publice pentru dânsii, la care fac pretenziuni ca și la anumite privilegii familiale. În unele comune am întâlnit băieți de 19-20 ani, comandanți de gardă și, în această calitate, judecători poporului. Aceste păpuși de popi și nepoți de membri în consiliul comitatens toți sunt candidați la posturi de administratori de plasă și viitori ofițeri de jandarmerie.” (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 142-143; Grad 1981: 533-536).

În *Raportul general pe luna ianuarie. Situația politico-militară în comitatul Arad*, redactat la 10/23 ianuarie, Agentul 47, Mihail Dragoș (învățător în Curtici) raportează M.C.G. român despre

situația politico-militară în comitatul Arad (cauzele care au provocat revolta soldaților; încurajarea expedițiilor de represalii întreprinse de „batalioanele de oțel” contra populației române; vizita generalului M. Berthelot la Arad și incidentul provocat de maghiari în piața centrală a Aradului; înlocuirea „batalioanelor de oțel” cu unități regulate - Regimentul 33 - , care utilizează aceleași metode teroriste pentru a stăvili lupta românilor pentru unitate națională: *Regimul de teroare reinstalat*. Locul gardelor române îl iau jandarmii unguri, iar cel al consiliilor rurale - vechea administrație, cu notarul ungur în frunte. Deodată cu aceasta să reîncep apoi prigonirile în contra populației și, îndeosebi, a intelectualilor români de la sate. Actual, românii din comitatul Arad trec prin cele mai grele încercări: agenții ungarilor din B[uda]-pesta își desfășoară nesupărați activitatea în mijlocul populației noastre de la sate; iar, de altă parte, intelectualii noștri sunt expuși la cele mai nemaipomenite torturi. Fiecare zi își (are) victima sa. Notarul ungur își întâmpină jandarmul cu întrebarea "Hány hideg?" adică: "câți ai trimis pe ceialaltă lume?" (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 140-141; Grad 1981: 547- 549).

Despre situația explozivă din Banatul încă neevacuat de sârbi, lt. Corneliu Bojincă, ofițer de legătură, în raportul său telegrafic din 1 iunie 1919 către M.C.G. (trimis prin Comandamentul Trupelor din Transilvania - Secția Informațiilor) semnalează următoarele: „Sârbii evacuează mereu Timișoara, transportând la Belgrad tot ce aparține averii statului. S-a lansat vestea că se vor atinge și de averile particulare, provocând o neliniște între populație, așa că comandantul sârb a fost nevoit a desminți știrea pe cale ziaristică. Populația, pe lângă toate acestea, nu are încredere și e în temere și foarte neliniștită”(A.M.R., fond *5417*, dos. nr. 592, f. 208), conturându-se spectrul unei răscoale a muncitorimii din oraș (în număr de vre-o 15.000), foarte bine organizate și înarmate, ceea ce, în cazul că trupele române n-ar putea interveni la timp, ar fi dus la o stare incontrolabilă, de jaf și anarhie. Întrucât “clasele intelectuale sunt foarte îngrijorate, așteptând salvarea din partea armatei noastre, totuși văd necesitatea concentrării unor forțe române într-un punct eliberat deja de noi și aproape de Timișoara, ca la un moment dat să poată imediat interveni” (A.M.R., fond *5417*, dos. nr. 592, f. 208), – se menționează în finalul raportului.

Activitatea Ofițerului de legătură al M.C.G., lt. col. Gheorghe Bereșteanu, pe lângă Consiliul Dirigent din Sibiu

Imediat după constituirea Consiliului Dirigent la Sibiu, Marele Cartier General a numit ca ofițer de legătură pe lângă acesta pe lt. col. Gheorghe Bereșteanu, care, începând chiar din primele zile ale lunii decembrie 1918, a desfășurat o muncă neobosită, zi și noapte, pentru a asigura un

contact permanent și eficient între cele două instituții, în vederea coordonării acțiunilor politico-militare de preluare efectivă, pe etape, a *imperiumului* în Transilvania, urmărind:

1. înlesnirea comunicării rapide și eficiente dintre Resortul de Război al Consiliului Dirigent și Marele Cartier General, inclusiv cele divizii (1 Vânători și 7 Infanterie) însărcinate să ocupe, pas cu pas, aliniamentele succesive aprobate de Consiliul Militar Interaliat (a se vedea, spre exemplu: **a.** telegrama „cu precădere” a M.C.G. nr. 368 din 26.12.1918 către lt. colonel Bereșteanu în Sibiu: „Comitetul (corect: *Consiliul* n.n.) Dirigent al Ardealului sosește mâine seară la Sibiu, acompaniat de un Stat Major compus din ofițeri români, sub conducerea D-lui Colonel Sterea. Cu onoare, vă rugăm să binevoiți a ordona să se trimită un agent la gară pentru primirea d[omni]lor și a se rezerva cinci camere la hotel „Europa”, pentru ofițeri, și cinci camere la hotel „Împăratul Traian” sau hotelul „Neurider” - pentru celelalte persoane oficiale din suită” (A.M.R., fond *MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 8); **b.** telegrama, în copie, nr. 1151 din 11/24 decembrie 1918, care redă informațiile comunicate, în 21 decembrie 1918, de Ștefan Cicio Pop - Șeful Armatei și Siguranței Publice din Consiliul Dirigent, despre situația din Cluj: „În orașul Cluj și jur sunt înarmați cam 12.000 secui cu puști, mitraliere și cam 4 baterii de artilerie, apoi 2 trenuri blindate care, după ocuparea Teiușului și Aiudului, au trecut peste Arad și Oradea Mare către Cluj. Autoritățile din Cluj au primit ordin de a preda Clujul fără rezistență, dar, totdeodată, Președintele Senatului Ungar din Cluj, Vincze, a făcut declarații semioficiale din care se poate deduce că autoritățile declină de la sine răspunderea pentru cazul când secuii, răniți de noile ordine, fără întrebarea superiorilor și chiar contra voinței conducătorilor, ar începe un măcel în Cluj, deci la ocupare să se purceadă cu precauțiune. Ni se comunică, apoi, că în Cluj ar fi magazine cu alimente, multe haine, parte în magazine, parte la casele privaților. Apoi, sunt spitale prevăzute cu multe articole farmaceutice. În urmare, am crede de potrivită următoarea procedare: ocuparea să nu întârzie, ca ungurii să nu aibă timp pentru a transporta nimic din cele aflătoare în Cluj. Spre acest scop, Consiliul nostru a dispus ca de la Petroșani să nu se dea cărbuni” (A.M.R., fond *MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 25); **c.** telegrama nr. 124 b din 10/23.XII.[1]918 a Diviziei 1 Vânători către Delegatul M.C.G. pentru Consiliul Dirigent, Sibiu: „Rog să binevoiți a comunica Consiliului Dirigent că nici o gardă națională română nu a fost dislocată de unitățile diviziei ce sunt în regiunea Sighișoara. De altminteri, toate ordinele și instrucțiunile ce s-au dat de noi (având în vedere și anexa 3 la ordinul 303 [din] 5/18. 11. 1918 al M.C.G), a accentuat asupra faptului că gărzile naționale române nu se dislocă, ci, din contră, se sprijinesc atât timp cât ele lucrează pentru cauza națională și sunt elemente de ordine și disciplină.”(A.M.R., fond *MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 34);

2. preluarea și asigurarea funcționării neîntrerupte a transportului pe calea ferată (prin căpitanul Ispravnicu, comandantul militar al căii ferate din Transilvania, stabilit la Brașov) și a

comunicațiilor prin telegraf și telefon (exemplu: *Instrucțiunile relative cu regulile de păzit pentru transportul pe căile ferate* nr. 500 din 12.12. 1918 ordonate de Divizia 7 inf. - Serviciul de Stat Major (Biroul Operațiilor), sub semnătura comandantului Div. 7 Inf., gen. Traian Moșoiu și a șefului de Stat Major, lt. col. Stoinescu, către Gara Toplița): „1. Pentru buna și regulata funcționare a căilor ferate, orice trupă care va intra într-un oraș unde se găsește stație de cale ferată va numi o gardă a acestei gări (9-10 români) și un ofițer comand[ant] al gării. Însărcinarea acestei gărzi și a ofițerului este menținerea ordinii în acea gară. Orice cerere de transport se va adresa ofițerului comandant al gării, care, luând înțelegere cu șeful stației, vor lua măsuri pentru satisfacerea cererii. 2. Nimeni, sub nici un motiv, nu va avea voie a se adresa și ordona direct formări de trenuri, nu se va adresa decât comand[antului] militar al gării, care va lua măsuri de satisfacere. A fost un caz, un sublocot[enent] din Reg[imentul] 15 Inf[anterie], care a cerut șefului gării Toplița a-i pune la dispoziție o mașină pentru a-l transporta, amenințând cu arestarea pe șeful gării. Pe viitor, opresc aceste proceduri și ordonez tuturor a se conforma întocmai prezentelor instrucțiuni. 3. Toți funcționarii căilor ferate vor rămâne la posturile lor. Orice reclamațiuni contra lor se vor adresa comandantului militar al gării, iar acesta va supune cazul Comandantului Diviziei. Nimeni nu are voie a înpăimânta prin amenințări personalul căilor ferate. Toate trupele Diviziei care trebuie să asigure liniștea, viața, avutul tuturor locuitorilor din teritoriul ocupat vor trebui, cu atât mai mult, să asigure liniștea și avutul personalului căilor ferate. 4. Pentru funcționarea căilor ferate este nevoie de t[ele]graf. Deci, comandanții de gări vor veghea ca telegraful [și] telefonul din gări să fie lăsate a funcționa, iar folosirea lor [să se] facă numai în interesul bunului mers al căilor ferate, iar nu [în] detrimentul armatei de ocupațiune. 5. Orarul întrebuițat la circularea trenului va fi același [pe care] îl are în prezent, neavând nimeni dreptul a-l schimba. Nimeni [nu] poate schimba mersul trenurilor, acest mers fiind aranjat de Direcția Căilor Ferate. Pentru transporturile care nu se pot atașa la trenurile de persoane se va lua înțelegere cu șefii de gară cu 24 ore îna[inte] de efectuarea transportului. Numai în cazul când circulația acestor trenuri ar pericli[ta] siguranța și interesele trupeii de ocupație atunci se vor putea opri, raportându-se imediat cazul Comandantului Diviziei. Pentru orice lămurire neprevăzută în prezentele instr[ucțiuni] se vor cere relațiuni de la Comandamentul Diviziei.” (A.M.R., fond *MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 39);

3. preluarea minelor din Valea Jiului (a se vedea, spre exemplu, telegrama nr. 52-62 din 18.12. 1918 a M.C.G. București către Consiliul Dirigent Sibiu): “Informați imediat pe Erdelyi despre următoarele: Petroșeni va fi ocupat de trupe române, atunci noi vom lua în regia statului român administrația minelor. Nu admitem ca guvernul ungar să mai plătească lucrătorii guvernului ungar, suntem dispuși a furniza [o] anumită cantitate de cărbuni contra alimente. Erdelyi să notifice aceasta guvernului ungar. Vaida + [încredințat] de Marele Cartier General.” Răspuns la notă:

“Cons[iliul] Dirig[ent] crede că comunicarea acestei note prin Dl. Erdelyi guvernului maghiar trebuie să se amâne până vor fi în Petroșani trupe suficiente..”Of.[ițer] [de] leg.[ătură], Lt. col. B.[ereșteanu], nr. 72.”(A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1951, f. 9:);

4. intermedierea tratativilor cu reprezentanții civili și militari maghiari (exemplu: telegrama nr. 61 din 5/18.12.1918 a Ofițerului de legătură pe lângă Consiliul Dirigent, în Sibiu, către M.C. G și Diviziile 7 Infanterie și 1 Vânători): “Guvernul maghiar avertizat acum că trecerea liniei Mureșului a fost autorizată de Aliați, trimite Consiliului Dirigent rugăciunea ca D[om]nii Tengas și Ronay și un al treilea, al cărui nume nu este dat încă, să poată merge în regiunile ocupate de unguri pentru a-i pacifica și decide a se retrage. Consiliul Dirigent nu vede inconvenient în acest demers. Roagă numai Comandamentele române să le dea câte un însoțitor care să urmărească activitatea acestor domni.”(A.M.R, fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1951, f. 23 și 23v);

5. dislocarea trupelor nou sosite; transmiterea promptă a cererilor de asigurare a protecției localităților din zona de operații militare (a se vedea telegrama nr. 51 din 5/18.12.1918 a lui Gh. Bereșteanu, Ofițer de legătură pe lângă Consiliul Dirigent din Sibiu, către Diviziile 1 și 7): “1. Rog a mi se comunica dislocarea diviziilor și efectivele. Dislocarea o voi comunica eu, în linii generale, și Comisiunii Franco-Române din Budapesta. 2. Consiliul Diriginte va lua dispozițiuni pentru organizarea gărzilor naționale în regiunea operațiunilor Dv. 3. Comisiunea Franco-Română din B[uda]pesta mă informează că trupele române de ocupație ar aduce schimbări rețelei telegrafice. Se roagă a se evita, pe cât va fi cu putință, asemenea schimbări, iar în caz de absolută nevoie să se facă aceasta în înțelegere cu serviciile locale respective.” (A.M.R, fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1951, f. 33);

6. primirea și asigurarea călătoriei de informare a generalului Berthelot în Banat, Crișana, Sătmar și Transilvania intracarpatică etc. (a se vedea telegrama “*extraurgent, cu precădere, secret*” din 24.12. 1918 a M.C.G. către Lt. colonel Gh. Bereșteanu la Sibiu): „1. Vă rugăm luați toate măsurile, prin Consiliul Dirigent, ca în tot parcursul ce va face Dl. General [Berthelot], populația din Banat să facă adrese prin care să arate suferințele ce îndură și că, dacă nu-i pot face o mare primire, se datorește faptului că au fost împiedicați de sârbi. 2. În același timp, binevoii vă rog a lua măsuri ca la Arad și Timișoara să fie pregătită hrana pentru 5 ofițeri, 10 soldați, pâine, carne, zarzavat. Pentru punctul 1, în special, trimiteți curieri, ofițeri ardeleni ce aveți la îndemână și care cunosc regiunea. Rugăm a ne comunica, [prin] hugues, măsurile luate.” (A.M.R., fond *MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 28).

STUDIU DE CAZ: *Evenimentele militare și politico-administrative petrecute în valea Someșului Mijlociu³ - zona de acțiune a Diviziei I Vânători (începutul lunii decembrie 1918 - mijlocul lunii aprilie 1919⁴)*

Trecând în revistă situația românilor din comitatul Solnoc-Dobâca, la începutul lunii decembrie 1918 (înainte de sosirea trupelor române pe noul aliniament), semnalăm două scrisori (datate 7 decembrie și, respectiv, 10 decembrie 1918), adresate de Liviu Micșa președintele Consiliului Național Român al comitatului Solnoc-Dobâca, Comandamentului Trupelor Române din Bistrița. În scrisoarea din 7 decembrie 1918 se arată: "Indată după ce s-a aflat despre hotărârea Adunării Naționale din Alba Iulia, consiliul maghiar al județului nostru s-a întrunit în orașul nostru (...) și a redicat protest în contra hotărârei de la Alba Iulia, motivându-și protestul cu existența de o mie de ani a statului maghiar și amenințând cu învrăjbierea dacă se va înfăptui unirea Ardealului cu România (...). Luarea acestei poziții din partea Consiliului maghiar față de dreptul de liberă dispunere a poporului român peste soarta sa a predispus spiritele în cercurile maghiarilor la o ținută dușmănoasă față de noi." (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2166, f. 62). Totodată, scrisoarea dezvăluie că autoritățile administrative comitatense au sistat sumele necesare pentru întreținerea gărzilor naționale române și, în plus, prim-pretorii condiționează distribuirea ajutoarelor alimentare pentru cei lipsiți și pentru foștii ostași, de reinstalarea, cu scuze, a autorităților comunale (notarii) alungate de mânia populară, în timpul marilor revolte din noiembrie 1918. În finalul scrisorii, Liviu Micșa, invocând și situația explozivă, creată prin incidentele grave, soldate cu mulți morți și răniți - provocate de trupele maghiare la Târgu Lăpuș și Cufoaia-, cere ajutorul grabnic al armatei române.

Scrisoarea a doua repetă și accentuează cele expuse în scrisoarea din 7 decembrie, relevând că: "Se face cea mai extinsă propagandă pentru organizația militară a secuilor (...). Garda noastră e expusă la fel și fel de invective cu tendința de-a putea fi desființată. Sub pretexte false se intenționează lipsirea noastră de subofițeri și de materialul de lipsă (...). Starea noastră devine din ce în ce mai precară și mai primejdioasă." (A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2854, f. 17).

Pentru asigurarea noului aliniament au fost destinate Brigăzile 13 și 14 din Div. 7 Inf., respectiv Reg. 14 Inf. pentru Baia Mare și Sighetu Marmăției și Reg. 16 Inf. Suceava pentru Jibou și Zalău. Se poate lesne observa că forțele militare destinate pentru această acțiune erau cu totul insuficiente, luând în considerare două elemente esențiale: vastitatea zonei și efectivul redus al unițiilor sosite în grabă de peste Carpați să asigure preluarea și apărarea noului aliniament. De

³ Cu aproximație, actualele județe Cluj, Bistrița-Năsăud, Maramureș, Satu-Mare și Sălaj.

⁴ Adică perioada când linia demarcațională provizorie cu Ungaria a fost mutată și, apoi, fixată pe traseul ei actual, stabilit încă din august 1916.

altfel, în această primă fază, ideea directoare era prezența simbolică a trupelor române, chemate să asigure, împreună cu gărzile naționale locale, liniștea și siguranța publică precum și preluarea fără incidente a administrației civile și militare. Peste tot, solii de peste Carpați erau întâmpinați de populația românească a localităților de pe cursul Someșului cu un entuziasm de nedescris. În contrast cu situația din teritoriile neeliberate, în comunele recent eliberate de pe Valea Bradului (comitatul Solnoc-Dobâca), "se mai vedeau arcurile de triumf de pe când intrase armata română. Am vorbit cu ofițerii români care au văzut bătrâni plângând de bucurie, fără să poată spune un cuvânt. Liniștea e desăvârșită, siguranța publică e menținută de gărzile naționale (...) jandarmii unguri, poliția și alte autorități au fugit."(Grad 1981).

În teritoriul eliberat, consiliile și gărzile naționale românești, constituite în cursul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie 1918 ca organe democratice de manifestare și apărare a drepturilor naționale rezultate din principiul autodeterminării, al libertății și unității naționale, au rămas în continuare ca organe administrativ-politice și de asigurare a ordinii publice. În luna februarie 1918 - în condițiile instalării și consolidării administrației românești, când existența gărzilor naționale devenise inutilă, creându-se un paralelism stânjenitor pentru bunul mers al treburilor publice - ele au fost desființate. În locul gărzilor naționale s-au constituit companiile teritoriale de jandarmi (câte o companie pentru fiecare județ).

Efectivele militare reduse destinate să preia noul aliniament au predispus spiritele înfierbântate din unitățile militare maghiare cantonate în Zalău, la o atitudine belicoasă, promotor fiind maiorul Gyurocsik, cel mai înverșunat oponent al noilor realități politice. Drept urmare, s-a pus la cale capturarea trenului care transporta trupele române spre Jibou și Baia Mare. Planul a fost însă dejucat de comandantul G.N.R. din Jibou, lt. rez. Aureliu Hetco, avocat, care a plecat înaintea trupelor române și, în gara Gherla, a dezvăluit comandantului unității în marș spre Jibou-Baia Mare, colonelul cu stea Ioan, ambuscada pregătită de trupele maghiare. Din memoriile lui A. Hetco rezultă că acesta, bun cunoscător al zonei și având experiența frontului, a propus un plan nou de eliberare a localității Jibou - plan acceptat în întregime - care prevedea debarcarea batalionului din Reg. 14 în gara Var (3 km SE gara Jibou) și continuarea marșului pe jos, în dispozitiv de luptă. Tentativa de capturare a trenului eșuând, trupele maghiare s-au retras spre Cuceu-Zalău, iar Jiboul a fost eliberat în data de 10/11 ianuarie 1919, fără incidente.

Pentru apărarea Jiboului au fost lăsate două companii, care cooperau strâns cu garda națională română din zonă. În ziua de 11 ianuarie, comandamentul trupelor maghiare din Zalău a adresat comandantului trupelor române din Jibou, sublocotenentul Luca, un ultimatum semnat de maiorul Gyurocsik, care îi cerea părăsirea Jiboului în 4 ore, în caz contrar recurgându-se la forța armelor. O rezistență cu sorți de izbândă fiind imposibilă, dată fiind insuficiența forțelor apărătoare,

același Aurel Hetco l-a contactat pe președintele Consiliului Național Maghiar din Jibou, Brandt Vilmos, și i-a cerut să intervină pe lângă profesorul Apáthy, președintele Consiliului Național Maghiar din Transilvania, pentru a da ordinul de încetare a acțiunii iresponsabile puse la cale de maiorul Gyurocsik. Lucid, Vilmos Brandt a înțeles imensul pericol ce amenința populația civilă a Jiboului și a luat imediat legătura cu adjunctul lui Apáthy, care a promis că se vor lua, de urgență, măsurile solicitate. Apoi, ambii purtători de cuvânt ai locuitorilor Jiboului au transmis, în calitate de contraparlamentari, trupelor maghiare aflate la Cuceu, ordinul telefonic de contramandare a acțiunii - contramandare comunicată ulterior și comandamentului maghiar din Zalău de însuși Apáthy.

Incidentul evitat, în extremis, la Jibou, n-a mai fost, însă, împiedicat la Zalău. Din documentele păstrate în Arhivele Ministerului Apărării Naționale și din memoriile participanților la evenimentele din acele zile (menționate în memoriile semnate de Iulian Andrei Domșa și Ioan Cerbulescu, aflate în colecțiile documentare ale Muzeului de Istorie și Artă Zalău), rezultă că, după sosirea în Jibou a Bat. 2 din Reg. 16 Inf. Suceava, la punctul de comandă al unității s-au prezentat parlamentari din Zalău, care au cerut acordarea unui timp de 10 zile pentru retragerea trupelor maghiare în spatele liniei demarcaționale și permisiunea ca garda maghiară din Zalău să funcționeze în continuare. Comandamentul batalionului român a acordat 48 de ore pentru evacuarea orașului și a respins propunerea a doua. Parlamentarii maghiari au promis că trupele vor evacua orașul în liniște și că autoritățile administrative ale orașului vor asigura, în cooperare cu Garda Națională Română, predarea fără incidente a localității (Drăgănescu 1926). După ce au așteptat, în gara Gârcei, retragerea ultimelor efective maghiare, trupele române, îmbarcate în tren, s-au pus în mișcare spre gara Țigani (Crișeni, actuala gară Zalău-Nord). În triunghiul de deviație spre Zalău, grupe răzlețe din trupele maghiare au minat linia și au luat cu asalt vagoanele. Incidentul s-a soldat cu 6 morți (unul în timpul atacului, ceilalți 5 - conductori la căruțe - după ce au fost capturați), 13 răniți și 7 dispăruți (A.M.R., fond M1 (3831 – M.C.G.), dos. nr. 2614, f. 24-25 (telegrama 719 din 7 ianuarie 1919); A.M.R., fond 2270 (*Divizia 7*), dos. nr. 724, f. 4, 23, 24; A.M.R. fond 2269 (*Divizia 6*), dos. nr. 144, f. 22). Batalionul comandat de maiorul Rozin s-a regrupat pe dealurile Ortelecului și, printr-un contraatac viguros, susținut de întăriri sosite de la Jibou, a recuperat trenul și a respins trupele răzlețe dincolo de linia demarcațională provizorie (1/14 ianuarie 1919). Din memoriile lui Iulian Andrei Domșa - fostul comandant al G.N.R. Zalău- rezultă că răniții au fost transportați și îngrijiți la Spitalul orașenesc din Zalău, iar soldații uciși au fost înmormântați cu onoruri militare în cimitirul orașului.

Pentru stabilirea împrejurărilor în care s-a produs incidentul, generalul Neculcea, comandantul Div. 7 inf., împreună cu generalul francez Henry Patey, au întreprins o cercetare amănunțită, care a dezvăluit vinovăția indubitabilă a autorităților maghiare. La Zalău s-a găsit o

telegramă a profesorului Apáthy, prin care trupele maghiare erau îndemnate să opună rezistență. Pentru a se evita o nouă încălcare a convențiilor încheiate, comandantul Div. 7 a dispus: 1) arestarea și judecarea profesorului Apáthy; 2) plata de către municipalitatea clujeană a 900.000 de coroane familiilor celor uciși; 3) plata cheltuielilor de înmormântare și ridicarea unui monument victimelor atacului (monumentul s-a ridicat și inaugurat în 1920, în prezența generalului Petala n.n.); 4) deținerea notabilităților din Zalău și din localitățile învecinate (A.M.R., fond M1 (3831 – M.C.G.), dos. nr. 2614, f. 9, 10, 11 - telegrame referitoare la măsurile luate de comandamentul Diviziei 7 după incidentul din gara Țigani, actualmente Crișeni).

După eliberarea Zalăului și preluarea pozițiilor de pe noul aliniament, a fost instalat ca prefect al Sălajului eliberat avocatul dr. Gheorghe Pop și ca primar al orașului Zalău, avocatul dr. Iulian Andrei Domșa.

În toată luna ianuarie, detașamentele mobile ale Div. 7 Inf., de valoarea unui pluton, uneori chiar de valoarea unei companii, au întreprins acțiuni de dezarmare a localităților din sectorul recent eliberat. Aceste acțiuni urmăreau două obiective: 1) pacificarea localităților și instalarea ordinii publice absolut indispensabile bunei funcționări a administrației civile și militare; 2) prevenirea izbucnirii unor noi revolte populare, similare cu cele din noiembrie-decembrie 1918, cauzate de situația economico-socială grea, lăsată moștenire de cei patru ani de război. De altfel, în toate localitățile, foștii soldați întorși, înarmați, de pe fronturi constituiau un potențial pericol de anarhie. Astfel Bat. 3 din Reg. 16 Suceava din Jibou a trimis un pluton la Surduc pentru a restabili ordinea la cele două mine de cărbuni, *unde lucrătorii - după cum notează buletinul informativ al Div. 7 - sunt bolșevici (în sensul de anarhiști n.n.) și este nevoie a menține în continuare plutonul acolo.* Elemente din Reg. 15 Inf. au dezarmat satele Bârsa și Domnin, Deja, Sălățiș, Nadișu Român, Giurtelecu Hododului. Alte subunități ale Diviziilor 6 și 7 infanterie au dezarmat localitățile Panic, Soimuș, Brebi, Firminiș, Ortelec, Someș-Guruslău, Piroșa, Mirșid, Popeni, Cuceu, Chendrea, Racâș, Călacea, Solomon, Gârbou și altele. Numai din Zalău s-au strâns de către Bat. 2, comandat de maiorul Rozin: 207 arme militare, 257 arme de vânătoare, 60 de revolve, 101 săbii, 59 de pistoale, 132 baionete și pumnale, 10 grenade, 2.935 cartușe de mitralieră și 148 cartușiere. Din Jibou, Bat. 3 din Reg. 16 Inf. a adunat: 142 de arme, o mitralieră și 5 lăzi cu cartușe, iar din Cehu Silvaniei - 10 mitraliere, 200 de arme cu un cartuș și 15 revolve. (A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 734 (Rapoarte operative pe luna ianuarie 1919).

Din documentele militare rezultă că aceste acțiuni au continuat și în luna februarie, deoarece măsurile luate n-au reușit să stăvilească tulburările (tăierea pădurilor particulare, comunale și ale statului, ocuparea pământului și pășunilor particulare, devastarea proprietăților). Într-un raport către comandantul Reg. 16 Suceava, maiorul Rozin arăta că a luat cele mai aspre măsuri pentru a opri

comiterea unor asemenea fapte și că nu se justifică plângerile conducerii orașului Zalău referitoare la lipsa măsurilor de asigurare a ordinii publice: "La ordinul nr. 2785 din 10 ianuarie 1919, am onoarea a raporta că nu este adevărat, dar mai mult, la intrarea în oraș, s-au luat imediat cele mai intense măsuri de patrulare. S-a dat sprijin imediat tuturor reclamațiilor și chiar s-a cerut Poliției locale concursul, mărindu-li-se chiar personalul, - încât fiecare patrulă românească era însoțită de un polițist. S-a dispus și patrule călări, care patrulează viile, în fine s-au luat toate măsurile posibile pe care atât primarul cât și poliția locală le cunoaște. E drept că populația din satele învecinate s-au dedat la prădăciuni, însă contra lor s-au luat cele mai severe măsuri, trăgându-se foc..., când au fost omorâți câțiva jefuitori, fapt[e] pe care primăria și poliția le cunosc. S-au convocat toți primarii din satele ce intră în sectorul acestui batalion și li s-au dat ordonanțe, pe care să le pună în vederea locuitorilor; de asemenea, s-a dat ordonanță în oraș în care se sfătuiesc oamenii a nu se da la jafuri." Pentru o completă edificare a superiorilor săi, mr. Rozin atașează și ordonanța bilingvă (română și maghiară), afișată în orașul Zalău și localitățile din jur: *I. Comandamentul militar român este foarte indignat de purtarea unora din locuitori, care în loc să-l ajute la restabilirea ordinii și a apărării avutului public, din contră ne aduc cele mai mari greutăți, deoarece se duc în diferite sate, unde fac prădăciuni și omoruri. II. Populația românească trebuie să fie bine încredințată că dacă a venit armata română, nu a venit să sprijine prădăciunile și omorurile. Din contră, va lua măsurile cele mai aspre contra făcătorilor de rele, neținând seama de naționalitate. III. Se pune în vedere populației că le este interzis, cu începere de la data afișării acestei ordonanțe, a părăsi satele fără autorizație scrisă a primarului. IV. Acei ce vor fi prinși în neregulă la prădăciuni, sau asupra altor fapte rele, vor fi arestați, amenințați, dați judecății și, eventual, pedepsiți chiar cu moartea. V. Acei ce au furat diferite bunuri, vite, alimente, vin, nutreț, etc. se vor grăbi a le preda de îndată primarilor din sate, deoarece armata română a început riguroase cercetări și percheziții asupra celor bănușiți și învinuiți, încât acei care se vor găsi că mai dețin încă cele arătate mai sus vor fi pedepsiți și dați în judecată.* (A.M.R., fond 2270 - Divizia 7 Infanterie, dos. nr. 214, f. 116).

Gheorghe Pop - primul prefect român al Sălajului, într-un raport către Consiliul Dirigent, nota: "De la denumirea mea de prefect tot cu rezolvirea cererilor da natura aceasta (tulburări de proprietate n.n.) m-am ocupat" (AN-DAIC, fond *Consiliul Dirigent, Resortul Interne*, dos. nr. II/34, f. 1-3 (Raportul din 19 aprilie 1919), iar C.N.R. al comitatului Solnoc-Dobâca, prin președintele Liviu Micșa, cerea autorităților militare să ia măsuri pentru oprirea devastării pădurilor, deoarece "să fac pagube însemnate, dar și pentru că în multe comune sunt puține păduri, iar dacă și acelea se pustiesc, peste unu doi ani, oamenii pot ajunge fără lemne trebuincioase." (A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 infanterie*, dos. nr. 487, f. 323).

Vrând să păstreze cu orice preț linia demarcațională, autoritățile militare și civile maghiare au luat măsuri de sporire a efectivelor militare și înrolare cu forța a tuturor persoanelor valide în armata maghiară, fără deosebire de naționalitate. Ajunși într-o situație disperată, românii se refugiau în masă peste linia demarcațională provizorie la Zalău, Cehu Silvaniei, Băsești și Huedin, cerând ajutor militar pentru a pune capăt acelei atmosfere de teroare și arătând că, la cel mai mic semn al autorităților militare românești, 10.000 de români sunt gata să se înroleze în armata română."(A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 infanterie*, dos. nr. 487, f. 510).

De-a lungul liniei demarcaționale provizorii, incidentele provocate de trupele maghiare se țineau lanț, culminând cu ocuparea Zalăului în zorii zilei de 23 februarie 1919. Din informațiile furnizate de rapoartele Brigăzii 13 infanterie rezultă că atacul s-a declanșat la miezul nopții, dinspre Aghireș și Crișeni, concomitent, și cu efective numeroase. Surprinse, trupele române s-au retras spre Ortelec, trimițând parlamentari la Zalău, prin care cereau evacuarea imediată a orașului și eliberarea fără condiții a prizonierilor. La scrisoarea comandamentului român, comandamentul trupelor ocupante a răspuns în aceeași zi, punând condiții inacceptabile (A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 697, f. 15-16). În cele două zile de ocupație a Zalăului, au fost afișate proclamații care cereau populației civile să se împotrivescă autorităților românești. De asemenea, din documente rezultă că s-au distribuit arme populației maghiare, iar populația română a fost deținută (A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 487, f. 480-481). Deoarece detașamentul invadator a refuzat să părăsească orașul în termenul fixat de comandamentul Reg. 15 Inf. Războieni, trupele române au fost nevoite să utilizeze, demonstrativ, artileria, astfel că, în ziua de 25 februarie, orașul era reluat de trupele române. Organele de propagandă maghiară au făcut o zarvă enormă în jurul acestei chestiuni, susținând că orașul ar fi fost distrus cu sălbăticie și că străzile ar fi pline de morți și răniți (*Nimicirea Zalăului. Ce scriu ziarele ungurești*, în: *Patria*, I, nr. 15 din 4 martie 1919).

Un alt incident s-a produs cu ocazia înmormântării președintelui Partidului Național Român, George Pop de Băsești, când trupele maghiare au atacat localitatea Băsești, apărată de garda națională locală - comandată de protopopul Alexandru Achim - și de un pluton din Batalionul 2 infanterie - Regimentul 16 Suceava (A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos 720, f. 145). Într-o scrisoare adresată comandamentului Div. 7 infanterie din Dej, C.N.R. din Băsești, considerându-se purtătorul de cuvânt al românilor din satele de Sub Codru, cerea o companie de soldați, deoarece "mereu suntem atacați de săcui: ziua, noaptea stau soldații români în număr de 16 inși gata, așa că nu mai suntem în stare a sta pe picioare din cauza agitației și a nedurmitului. Comuna Băsești e dincoace de linia de demarcație cu mai mulți inteligenți și sumedenie de refugiați. Ținta adevărată a secuilor e acuma comuna noastră care e centrul părților de subt Codru."(A.M.R., fond 2270 -

Divizia 7 Infanterie, dos. nr. 487, f. 394-395). Comandamentul Div. 7 Inf., într-un raport către Comandamentul Trupelor din Transilvania, arăta: "S-a relevat în multe din rapoartele informative atacurile mișelești pe care în mod sistematic, bandele ungurești le săvârșesc peste linia de demarcație, rapoarte prin care nu a putut să reiasă chinul și durerea fraților încă sub jugul neuman al dușmanilor noștri, ecou care însă zilnic ne îndoliază sufletul nostru." (A.M.R., fond 2270 - Divizia 7 Infanterie, dos. nr. 487, f. 393). Comandamentul armatei române a încercat, în repetate rânduri, să trateze cu comandamentul trupelor maghiare în chestiunile relative la traseul liniei demarcaționale provizorii și la tratamentul românilor din zona aflată încă sub ocupație maghiară. Toate încercările s-au dovedit infructuoase din cauza atitudinii refractare a comandamentului maghiar, care susținea că nu recunoaște ca linie demarcațională decât "linia Diaz" din 13 noiembrie 1918. În scrisoarea de răspuns a comandamentului Reg. 32 din Tășnad, către comandamentul trupelor române din Cehu Silvaniei, se afirma tranșant: "Nu recunoaștem hotărârea unilaterală din adresa dvs. relativă la linia de demarcație. Pentru armata maghiară este valabilă linia de demarcație ce trece prin Bistrița - Reghinul Săsesc și râul Murăș (...) Această adresă este redactată după indicațiunile comandamentelor noastre superioare." (A.M.R., fond 2270 - Divizia 7 Infanterie, dos. nr. 697, f. 51). În această situație, singura soluție pentru lichidarea acestui diferend politico-diplomatic rămânea cea militară, care, în final, la mijlocul lunii aprilie 1919, a și fost pusă în aplicare de Armata Română,

Referindu-se la situația județului Sălaj, în primele zile după eliberare, prefectul Gheorghe Pop nota, în raportul din 19 aprilie, către Consiliul Dirigent, următoarele: "Situația județului care era foarte serioasă ba pot să zic, că mai înainte chiar gravă, acum începe a se ameliora, ușura. Armata regală înaintează cu triumf și în scurt timp va ajunge linia demarcațională fixată din nou (...). De prezinte e imposibil a prelua imperiul peste întreg județul deoarece inteligența română din plasele Crasna, Șimleu și Tășnad parte nu s-au reîntors din refugiu, o parte e deținută și dusă de vrăjmași, iar fără consultarea lor nu știu cum vor fi aplicați a primi oficii." (AN - DAIC, fond Consiliul Dirigent, Resortul Interne, dos. nr. II/34, f. 113). Pentru preluarea administrației, prefectul propunea o listă cu persoane care să fie numite în posturile cheie, solicitând, totodată, Consiliului Dirigent 200.000 de coroane pentru plata funcționarilor, iar pentru siguranța publică se solicita trimiterea a 400 de jandarmi deoarece compania din Zalău nu dispunea decât de 76 de oameni, fără ofițeri.

CONCLUZII

Linia demarcațională provizorie și-a încheiat scurta dar periculoasa existență în aprilie 1919, odată cu ofensiva victorioasă a armatei române spre Vest, încheiată cu eliberarea întregului teritoriu național și fixarea liniei demarcaționale pe aliniamentul recunoscut de Antantă încă din august 1916.

BIBLIOGRAFIE

1. BULEI, Ion, Contribuții / Acum 90 de ani... (XXXV). Englezii sunt interesați mai mult de Palestina, *Ziarul Financiar*, 23 iun 2009, www.zf.ro/.../contributii-acum-90-de-ani-xxxv-englezii-sunt-interesati-mai-mult-de-palestina-4591288/
2. KIRIȚESCU, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României*, ed. II, vol II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
3. PREDA, Dumitru; Vasile ALEXANDRESCU; Costică PRODAN, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994.
4. RENOUVIN, Pierre, *Criza europeană și Primul Război Mondial (1904 – 1918)*, vol. II, seria “Civilizații moderne”, 10, Ed. Prietenii Cărții, București, 2008.
5. UNC, Gheorghe, Vl. ZAHARESCU, *Din cronică relațiilor româno-ungare în anii 1918-1920*, în *Anale de istorie*, nr. 4/1981, pp. 105-126.
6. GRAD, Cornel, *Rapoarte și memorii privind activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor și Arad (decembrie 1918 - martie 1919)*, în *Acta MP*, V, 1981, pp. 555-598.
7. GRAD, Cornel, *Aspecte ale procesului istoric de integrare organică a județului Sălaj în structurile politico-administrative ale statului național unitar român. Linia demarcațională provizorie (ianuarie-aprilie 1919) în Sălaj*, în *Acta MP*, VI, 1982, pp. 251-262.
8. ABRUDAN, Paul, *Documente inedite privind desfășurarea evenimentelor politico-militare din Transilvania după Adunarea Națională de la Alba Iulia*, în: *Acta MP*, IX, 1985, p. 441-489;
9. IANCU, Gheorghe, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918 – 1920)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985.
10. GRAD, Cornel, D.E. GORON, *Dezintegrarea administrației maghiare și constituirea noilor structuri de putere românești în județele Sălaj, Sătmar și Bihor (noiembrie 1918 – aprilie 1919)*, în *1918. Sfârșit și început de epocă*, coord. Cornel GRAD, V. CIUBOTĂ, vol. Trilingv, Ed. Lekton, Zalău și Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 1998, pp. 279-338.

11. GRAD, Cornel, D.E. GORON, *Linia demarcațională provizorie cu Ungaria. Instalarea administrației românești în județele nord-vestice (ianuarie-aprilie 1919)*, în *Orizont XXI*, Vol I, Nr. 3, (sept). 2006, pp. 12-21.
12. GRAD, Cornel, *Rapoarte și memorii privind activitatea consiliilor și gărzilor naționale române din comitatele Sătmar, Sălaj, Bihor și Arad (decembrie 1918 - martie 1919)*, în *Acta MP*, nr. V, 1981, pp. 520 – 549.
13. FAUR, Viorel, Cornel GRAD, *Noi mărturii documentare privind contribuția românilor din Crișana la făurirea statului național unitar român*, în „Crisia”, an XIII, 1983, pp. 263-269.
14. DRĂGĂNESCU, Constantin, *Campania 1918-1921*, curs predat la Școala superioară de război în anii 1926-1929, pp. 81-82.
15. *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Edit. “George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, cap. IV, pp. 617 – 840, subcap. 4.3.2;
16. *Nimicirea Zalăului. Ce scriu ziarele ungurești*, în: *Patria*, I, nr. 15 din 4 martie 1919.
17. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950, f. 44 - Raport nr. 414 din 22 noiembrie 1918.
18. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950, f. 66-67 - Raport nr. 569 din 27 noiembrie 1918.
19. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950, f. 70.
20. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1950, f. 75.
21. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G)*, dos. nr. 1971, f. 19.
22. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 10.
23. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 11-16.
24. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 17-17v.
25. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 32.
26. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1971, f. 18.
27. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 121-125
28. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 93-97;
29. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 124;
30. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 126-128;
31. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 100-101
32. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 104-105;
33. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 142-143
34. A.M.R., fond *MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2154, f. 140 – 141;
35. A.M.R., fond *5417*, dos. nr. 592, f. 208.

36. A.M.R., *fond MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 8.
37. A.M.R., *fond MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 25.
38. A.M.R., *fond MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 34.
39. A.M.R., *fond MI (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 39
40. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1951, f. 9
41. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1951, f. 23 și 23v.
42. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 1951, f. 33.
43. A.M.R., *fond (3831 - M.C.G.)*, dos. nr. 1961, f. 28.
44. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2166, f. 62.
45. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2854, f.17.
46. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2614, f. 24-25 (telegrama 719 din 7 ianuarie 1919);
47. A.M.R., *fond 2270 (Divizia 7)*, dos. nr. 724, f. 4, 23, 24;
48. A.M.R., *fond 2269 (Divizia 6)*, dos. nr. 144, f. 22.
49. A.M.R., *fond MI (3831 – M.C.G.)*, dos. nr. 2614, f. 9, 10, 11
50. A.M.R., *fond 2270 - Divizia 7 infanterie*, dos. nr. 734 (Rapoarte operative pe luna ianuarie 1919).
51. A.M.R., *fond 2270 - Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 214, f. 115.
52. AN-DAIC, *fond Consiliul Dirigent, Resortul Interne*, dos. nr. II/34, f. 1-3 (Raportul din 19 aprilie 1919).

53. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 infanterie*, dos. nr. 487, f. 323.
54. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 infanterie*, dos. nr. 487, f. 510.
55. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 697, f. 15-16.
56. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 487, f. 480-481 (Proclamația afișată de Consiliul maghiar al orașului Zalău).
57. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos 720, f. 145.
58. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 487, f. 394-395.
59. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 487, f. 393.
60. A.M.R., fond 2270 - *Divizia 7 Infanterie*, dos. nr. 697, f. 51.
61. AN - DAIC, *fond Consiliul Dirigent, Resortul Interne*, dos. nr. II/34, f. 113.

Abrevieri:

A.M.R. – Arhivele Militare Române;

AN-DAIC – Arhivele Naționale – Direcția Arhivei Istorice Centrale;

C.N.R. – Consiliul Național Român;

G.N.R. – Garda Națională Română